

ГЛ. 2. ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ, РЕЛИГИОЗНЫЕ, ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ НА БРЕСТЧИНЕ

1. Акушэвіч А. А., к. філ. н, загадчык кафедры рыторыкі і
методыкі выкладання мовы і літаратуры
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт»
(г. Мінск, Рэспубліка Беларусь)

УДК 821.161.3

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ ТВОРЧАСЦІ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ ВУЧНЯМ ПРАЗ ТЭКСТЫ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Анатацыя. Разглядаецца прыклад прэзентацыі вучням устаноў агульнай сярэдняй адукацыі творчай спадчыны Францыска Скарыны з дапамогай перастварэнняў Алеся Разанава, даюцца неабходныя заўвагі і каментарыі. Звяртаецца ўвага на спецыфіку знаёмства з творамі аўтара 16 стагоддзя праз эксперыментальныя тэксты 20–21 стагоддзяў.

Ключавыя словы. Францыск Скарына, Алесь Разанаў, вучэбны дапаможнік, беларуская літаратура, методыка выкладання беларускай літаратуры.

A. A. Akushevich, PhD, Head of the
Department of Rhetoric and Methods
of Teaching Language and Literature
of the Belarusian State University
(Minsk, Republic of Belarus)

PRESENTATION OF FRANCYSK SKARYNA'S CREATIVITY TO STUDENTS BY MEANS OF ALES RAZANAU'S TEXTS

Abstract. An example of presenting Francysk Skaryna's creative heritage to students by means of fragments of Ales Razanau's texts is considered, the necessary notes and

comments are given. Attention is drawn to the specifics of acquaintance with the works of the author of the 16th century using experimental texts of the 20th–21st centuries.

Key words. Francysk Skaryna, Ales Razanau, textbook, Belarusian literature, methods of teaching Belarusian literature.

Прэзентацыя даўняй беларускай літаратуры сённяшнім вучням устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з’яўляецца важным пытаннем. У вучэбным дапаможніку па беларускай літаратуры для 6 класа 2016 года выдання [1] можна ўбачыць цікавы прыклад прадстаўлення тэксту Францыска Скарыны. Фактычна, вучні знаёмяцца не непасрэдна з прадмовай беларускага аўтара 16 стагоддзя, а з урывкамі з твора Алеся Разанава (1947–2021). Ужо гэта гаворыць, што перад шасцікласнікамі не зусім старажытная літаратура, а тэкст аўтара 20–21 стагоддзяў ці, прынамсі, вынік своеасаблівага суаўтарства Францыска Скарыны і Алеся Разанава.

Звернем увагу на тое, што падпісаны тэкст у вучэбным дапаможніку наступным чынам: «**ФРАНЦЫСК СКАРЫНА БІБЛІЯ** (*Паэтычнае ўзнаўленне Алеся Разанава*)» [1, с. 93].

Да назвы прыводзіцца зноск: «Перакладу Бібліі на родную мову – найвялікшай справе свайго жыцця – аддаў свае веды і сілы славыты сын Бацькаўшчыны Францыск Скарына (1490–1552)» [1, с. 93]. Насамрэч, перад вучнем фрагменты з «Прадмовы да ўсёй Бібліі» («**ПРЕДЪСЛОВИЕ ДОКТОРА ФРАНЪЦИСКА СКОРИНЫ С ПОЛОЦЬКА ВО ВСЮ БИВЛИЮ РУСКАГО ЯЗЫКА**»), пераствораныя (не перакладзеныя!) Алесем Разанавым. Асаблівасці і ідэя такіх тэкстаў добра прадэклараваны ў анатацыі адпаведнай кнігі: «Адамкнутыя паэтычным ключом, занямелыя творы старажытнай літаратуры нанова ўваходзяць у рэчаіснасць і нанова прамаўляюць тое, што яны казалі ў свой час» [2]. Дадзеныя перастварэнні ужо былі аб’ектам увагі даследчыкаў [3; 4; 5].

Прапанаваны ў згаданым вучэбным дапаможніку адпаведны фрагмент ўяляе сабою спецыяльна адабраныя 3 раздзелы твора «Напісана гэтая кніга дваіста», надрукаванага ў «Кнізе ўзнаўленняў» (2005) [2, с. 24–28], пры гэтым нумары раздзелаў не пазначаны, а самі яны запісаны ў дзве страфы [1, с. 93–94].

Неабазнаны чытач можа з немалой верагоднасцю палічыць, што перад ім асобны твор першадрукара пад назвай «Біблія», перакладзены на сучасную беларускую мову Алесем Разанавым. Гэтаму будуць спрыяць і магчымая адсутнасць дадатковай інфармацыі з боку настаўніка-прадметніка (а таксама складанасць такой інфармацыі для шасцікласнікаў), і першае пытанне да адпаведнага твора ў вучэбным дапаможніку: “1. Што гаворыць Францыск Скарына пра Біблію, з чым яе параўноўвае?” (*падкрэсліванне наша. – А.А.*) [1, с. 94].

Параўнаем перастварэнні Алеся Разанава і адпаведны тэкст Францыска Скарыны (гл. табліцы 1, 2, 3) і прывядзём некаторыя каментарыі.

Табліца 1. Параўнанне першага фрагмента з вучэбнага дапаможніка (перастварэнне Алеся Разанава) і тэксту Францыска Скарыны

Фрагмент з перастварэння Алеся Разанава	Тэкст Францыска Скарыны
<p>Гэтая кніга дзецям і простым людзям – навука, а мудрацам і вучоным – дык дзіваванне. Яна, як рака цуладзейная, адначасова плыткая – можна па ёй і дзіцяці брысці – і незвычайна глыбокая – слон плысці мусіць. [1, с. 93]</p>	<p>И тако младенцем и людем простым ест наука, учителом же и людем мудрым подивление. Яко река дивная мелка – по ней же агнецъ брести можетъ, а глубока – слон убо пливати мусить. [6, с. 46]</p>

Каментарый.

1. У вучэбным дапаможніку пад гэтым урыўкам бачым карысную зноску (слоўнікавы каментарый): «*Плыткі* – тут: неглыбокі, прыдатны для *броду* – пешага ходу з аднаго берага на другі» [1, с. 93].

2. І ў фрагменце з перастварэння Алеся Разанава, і ў творы Францыска Скарыны можна бачыць рытмізаванасць. Аднак Алесь Разанаў творча разбівае тэкст на радкі, чым расстаўляе свае акцэнтны, стварае свой адмысловы рытм, якія адрозніваюцца ад скарынаўскіх.

3. Фактычна, прыведзеныя ў табліцы 1 словы з’яўляюцца цытатай з Грыгорыя Вялікага (Дваяслова): «И действительно Божественное слово посредством таинственного совершается сведущих, и, по большей части поверхностью, более или менее подкрепляет простых. Оно является открытым, и поэтому питает малых; пребывает в тайне, и поэтому умы великих приводит в восторг. Ибо Оно, так сказать, подобно некому спокойному и глубокому потоку воды, в который и ягненок войдет, и в котором также слон может плавать» [7]. На гэта ўказвае і сам першадрукар, калі прачытаць сказы, што папярэднічаюць прыведзеным у табліцы 1: «Прото ж добре Григорей Великий, учитель вселенский, о сей книзе пишет, глаголя: “Святое писмо все иные науки превышает, понеже егда бывает чтено, под простыми словы замыкает тайну. И тако младенцем и людем простым ест наука, учителом же и людем мудрым подивление. Яко река дивная мелка – по ней же агнецъ брести можетъ, а глубока – слон убо пливати мусить”» (*Межы цытаты маркіраваны намі.* – А. А.) [6, с. 46]. У сувязі з гэтым тэкст прадстаўлены вучням неабходна пашырыць (дадаць у пачатку яшчэ адзін раздзел (7-ы) з перастварэння Алеся Разанава) і па-іншаму паставіць двукоссі (межы цытаты з Грыгорыя Вялікага (Дваяслова) вылучаліся недакладна ў многіх ранейшых публікацыях).

4. Параўнайце з перакладам І. В. Саверчанкі на сучасную беларускую мову:

«Грыгорый Вялікі, сусветны настаўнік, гэтаксама вельмі добра пра тую кнігу піша: “Святое Пісанне пераўзыходзіць усе іншыя навукі, паколькі, калі чытаецца, пад простымі словамі ўтрымлівае вялікія таямніцы”.

Такім чынам, Біблія – навука дзецям і простым людзям.

Для настаўнікаў і мудрых людзей яна – крыніца здзіўлення.

Біблія – дзівосная рака! Яна бывае мелкай, і нават авечка можа яе перайсці! Але адначасна – і глыбокай, калі і слон змушаны плысці цераз яе!» [8, с. 26].

Табліца 2. Параўнанне другога фрагмента з вучэбнага дапаможніка (перастварэнне Алеся Разанава) і тэксту Францыска Скарыны

Фрагмент з перастварэння Алеся Разанава	Тэкст Францыска Скарыны
У гэтай кнізе пачатак і завяршэнне усёй чалавечай мудрасці: Бог-уладар у ёй адкрываецца для спазнання, і ўсе законы, якімі людзі у жыцці кіравацца мусяць, напісаны ў ёй, і ўсе лекі, якія голяць душу і ацалюць цела, у ёй сабраны... [1, с. 93–94]	В сей книзе всее прироженое мудрости зачало и конець; Бог Вседержитель познаван бывает. В сей книзе вси законы и права, ими же люде на земли справоватися имеют, пописаны суть. В сей книзе вси лекарства душевные и телесные зуполне найдете. [6, с. 46]

Каментарый.

1. Гл. каментарый 2 да табліцы 1.

2. Слова «пачатак і завяршэнне» адсылаюць да фразеалагізма «альфа і амега» (і адначасова выступаюць яго варыянтам). Дадзены фразеалагізм мае сувязь з біблейскім тэкстам, на што ўказвае і І. Я. Лепешаў:

«**Альфа і амега** чаго. Запазыч. з царк. – слав. м. Самае галоўнае, сутнасць чагосьці. Уся сіла каўпакоўцаў, можна сказаць, альфа і амега іх стратэгіі і тактыкі, заключалася ў няспынным руху – усё наперад і наперад! (У. Краўчанка. Апавяданне пра смелае сэрца).

Фразеалагізм неаднаразова сустракаецца ў біблейскіх тэкстах, напрыклад (Апакаліпсіс, 1.8): «Я есмь альфа і амега...». Узнік як спалучэнне назваў першай і апошняй літар грэч. алфавіта» [9].

3. Параўнайце з перакладам І. В. Саверчанкі на сучасную беларускую мову:

«У гэтай кнізе – пачатак і канец усёй існуючай мудрасці, бо толькі праз яе можна спасцігнуць Бога ўсётрымальніка!

У гэтай кнізе – усе законы і правы, якімі карыстаюцца людзі ў зямным жыцці! У гэтай кнізе – усе лекі душэўныя і цялесныя разам знойдзеце!» [8, с. 26].

Табліца 3. Параўнанне трэцяга фрагмента з вучэбнага дапаможніка (перастварэнне Алеся Разанава) і тэксту Францыска Скарыны

Фрагмент з перастварэння Алеся Разанава	Тэкст Францыска Скарыны
<p>Чытайма ж, браты, заўсёды Святое Евангелле і пераймайма, чытаючы, справы нашага Збаўцы Ісуса Хрыста! І гэтак, з яго дапамогай, увойдзем у вечнажывое жыццё і ў Нябеснае Царства, што ўгатавана абранцам Божым. [1, с. 94]</p>	<p>Надо все над то мы, хрестиане, ведаючи все науки быти минушице, потребуем речи вечное душного спасения. Чтимы ж уставичне Светое Еувангелие, а, чтучи е, наследуимы дела нашего избавителя Ісуса Христа. А тако с помощью его вниидем в живот вечный и в Царство Небесное, уготованное избранным Божиим. [6, с. 47]</p>

Каментарый.

1. Гл. каментарый 2 да табліцы 1.

2. Дадзены фрагмент з’яўляецца апошнім (25-м) раздзелам перастварэння Алеся Разанава «Напісана гэтая кніга дваіста». Папярэдні фрагмент, змешчаны ў табліцы 2, – надрукаваны пад лічбай 9 (гл.: [2, с. 25, 28]). Разам з тым, прыведзеныя ў табліцы 3 словы не апошнія ў «Прадмове да ўсёй Бібліі» Францыска Скарыны (яны змешчаны прыблізна ў сярэдзіне арыгінальнага твора першадрукара).

3. Параўнайце з перакладам І. В. Саверчанкі на сучасную беларускую мову: «Над усім тым мы, хрысціяне, патрабуем рэч вечную – душэўнае выратаванне. Таму мы чытаем для настаўлення святое “Евангелле” і імкнемся ў справах трымацца прыкладу збавіцеля нашага Ісуса Хрыста. З яго дапамогай шукаем шляхі ў вечнае жыццё і царства нябеснае, падрыхтаванае для абраннікаў Божых» [8, с. 29].

З навуковых пазіцый тэкст з кнігі Алеся Разанава, на наш погляд, лепш было б падаць наступным чынам: **«Алесь Разанаў НАПІСАНА ГЭТАЯ КНІГА ДВАІСТА¹ (урывкі)»**

7

Адмыслова

пра гэтую кнігу піша

Грыгоры Вялікі,

настаўнік усечалавечы:

«Святое Пісанне

пераўзыходзіць

іншыя ўсе навукі,

бо пад звычайнымі словамі

зберагае

вялікія таямніцы.

¹ Перастварэнне «Прадмовы да ўсёй Бібліі» Францыска Скарыны.

8

Гэтая кніга
дзеям і простым людзям –
навука,
а мудрацам і вучоным –
дык дзіваванне.
Яна, як рака цудадзейная,
адначасова
плыткая –
можна па ёй і дзіцяці брысці,
і незвычайна глыбокая –
слон плысці мусіць».

9

У гэтай кнізе
пачатак і завяршэнне
усёй чалавечай мудрасці:
Бог-уладар
у ёй адкрываецца
для спазнання,
і ўсе законы,
якімі людзі
у жыцці кіравацца мусяць,
напісаны ў ёй,
і ўсе лекі,
якія гояць душу
і ацаляюць цела,
у ёй сабраны.

<...>

25

Чытайма ж, браты, заўсёды
Святое Евангелле
і пераймайма,
чытаючы, справы
нашага Збаўцы Ісуса Хрыста!
І гэтак, з яго дапамогай,
увойдзем
у вечнажывое жыццё
і ў Нябеснае Царства,
што ўгатавана
абранцам Божым» [2, с. 25–28].

Такім чынам, разгледажаная спроба прэзентацыі творчасці Францыска Скарыны вучням праз тэксты Алеся Разанава мае пэўны патэнцыял і свае перспектывы.

Чытач у падобных выпадках бачыць, як даўняя літаратура адлюстроўваецца ў сучаснай, прасочвае сувязь творцаў розных часоў, дзякуючы прыкладам бачыць асобныя моманты літаратурнага працэсу. Разам з тым, ёсць верагоднасць увесці вучняў у зман. У прааналізаваным вышэй тэксе з вучэбнага дапаможніка [1, с. 93–94], напрыклад, звяртаюць на сябе ўвагу наступныя моманты: напісаны Алесем Разанавым твор можа ўспрымацца ў якасці ўласнай творчасці першадрукара (пры гэтым ёсць падставы гаварыць пра сутворчасць пісьменнікаў, называць іх суаўтарамі); некаторая адаптацыя перастварэння без неабходных каментарыяў можа стварыць уражанне, што перад чытачом завершаны цэласны твор, а не асобныя фрагменты канкрэтнага тэксту; назіраецца пэўная вырванасць прыведзеных раздзелаў з кантэксту; вучні знаёмяцца з рытмам і іншымі асаблівасцямі старажытнага тэксту ў інтэрпрэтацыі, прапанаванай менавіта Алесем Разанавым.

На наш погляд, мэтазгодна вывучаць творчасць Францыска Скарыны па перастварэннях Алеся Разанава ў 9-м ці 10-м класах. Пры гэтым побач з перастварэннем Алеся Разанава варта даваць вучням арыгінальны тэкст і яго праявічы пераклад на сучасную беларускую мову для параўнання і аналізу, што будзе сярод іншага садзейнічаць развіццю даследчых здольнасцей вучняў, іх чытацкай адукаванасці. Таксама да такога тэксту неабходны мінімальна дастатковы каментарый.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Бельскі, А. І. Беларуская літаратура: вучэб. дапам. для 6-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / А. І. Бельскі, Л. К. Цітова. – 2-ое выд., перапрац. і дап. – Мінск, Нац. ін-т адукацыі, 2016. – 312 с.
2. Разанаў, А. Кніга ўзнаўленняў / А. Разанаў. – Мінск: Логвінаў, 2005. – 134 с.
3. Русілка, В. І. Мастацкая актуалізацыя асноў духоўнасці: кніга перастварэнняў «Францыск Скарына. Маём найбольшае самі» Алеся Разанава / В. І. Русілка, В. І. Уткевіч // Ученые записки УО «ВГУ им. П. М. Машерова»: сб. науч. тр. – Витебск: ВГУ имени П. М. Машерова, 2017. – Т. 24. – С. 113–118.
4. Аляшкевіч, Т. А. Прадмовы Францыска Скарыны ў кантэксце разанаўскіх перастварэнняў / Т. А. Аляшкевіч // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі (да 80-годдзя з дня нараджэння прафесара Г. М. Малажай): у 2 ч.: зб. навук. арт. – Брэст: БрДУ, 2018. – Ч. 2. – С. 40–43.
5. Штэйнер, І. Ф. Не сёння напісанае чытаю сёння : кніга перастварэнняў «Францыск Скарына. Маём найбольшае самі» Алеся Разанава / І. Ф. Штэйнер // Роднае слова. – 2017. – № 5. – С. 30–33.
6. Скарына, Ф. Творы : прадм., сказанні, паслясл., акафісты, пасхалія / Ф. Скарына / уступ. арт., падрыхт. тэкстаў, камент., слоўн. А. Ф. Коршунава, паказ. А. Ф. Коршунава, А. В. Чамярыцкага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 207 с.
7. Григорий Великий (Двоеслов). Моралии на книгу Иова [Электронный ресурс] / Григорий Великий (Двоеслов) // Интернет-портал «Азбука веры» (<https://azbyka.ru>). https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Dvoeslov/moralii-na-knigu-iova.

8. Скарына, Ф. Выбраныя творы / Ф. Скарына; уклад., прадм., пер. на бел. мову І. В. Саверчанкі. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – 110 с.
9. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2004. – 448 с.

2. Борсук Н. М., к.п.н., дацэнт кафедры БіРМ
Брэцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта
(г. Брэст, Рэспубліка Беларусь)

УДК 821.161.3+82-4

СУЧАСНАЯ БЕРАСЦЕЙСКАЯ ПАЭЗИЯ ЯК САМАБЫТНАЯ З’ЯВА ЛІТАРАТУРНАГА ПРАЦЭСУ

Анатацыя. Артыкул уяўляе сабой спробу прадставіць сучасную берасцейскую паэзію ў яе пераемнасці традыцый М. Багдановіча. Аргументавана паказана, што арыентацыя мастакоў слова на лепшыя набыткі папярэднікаў – адзін з надзейных сродкаў агульнага пад’ёму культуры, літаратуры.

Ключавыя словы: традыцыя і наватарства, паэзія, жанравая разнастайнасць, пераклад, міфалагічныя матывы, крыніца ўздзеяння, трансфармацыя.

Borsuk N. N., Ph.D., Associate Professor
of BuRM of the Department Brest State
Technical University
(Brest, Republic of Belarus)

CONTEMPORARY BREST POETRY AS AN ORIGINAL PHENOMENON OF THE LITERARY PROCESS.

Annotation. The article is an attempt to present modern Brest poetry in its continuity of Bogdanovich’s traditions. It is asserted that the orientation of the artists of the word to the best achievements of their predecessors is one of the reliable means of the general rise of culture and literature.